

El multilingüisme a la Unió Europea: tendències recents¹

Isidor Marí

Director dels Estudis d'Humanitats i Filologia de la Universitat Oberta de Catalunya
i membre de l'Institut d'Estudis Catalans

Ara fa uns vint-i-cinc anys, en un col·loqui sobre la diversitat lingüística europea que va tenir lloc a Meran el 1980,² Heinz Kloss advertia que en la integració europea era imprescindible fer compatibles dos objectius: la intercomprensió general i la preservació de les llengües mitjanes i petites. En aquelles mateixes jornades, Ricardo Petrella preveia tres possibles escenaris evolutius en la política lingüística europea:

a) Optimista: un avanç decidit en el reconeixement lingüístic, cultural i polític de les comunitats subestatals i les minories.

b) Continuista: algun avanç en la situació de les llengües petites, una notable expansió de l'anglès com a interllengua i propensió dels estats membres a defensar l'hegemonia de les llengües d'estat.

c) Pessimista: una enèrgica reafirmació de les grans llengües d'estat que comportaria el ràpid retrocés de les llengües petites.

Podríem demanar-nos, a hores d'ara, quin cas s'ha fet dels advertiments de Kloss —a quin dels dos objectius han dedicat més esforços la Unió Europea i els seus estats membres— i també a quin dels tres escenaris de Petrella hem anat a parar. La resposta, a parer meu, és òbvia: la preservació de les llengües mitjanes i petites s'està sacrifi-

1. Aquest article reflecteix la situació prèvia al Consell del 13 de juny de 2005, en què es va aprovar el Reglament núm. 920/2005, que confereix l'oficialitat a la llengua irlandesa en igualtat de condicions a les altres llengües oficials de la UE (vegeu http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/site/es/oj/2005/L_156/L_15620050618es00030004.pdf [consulta: juliol 2005]), i la Decisió 2005/C 148/01, que preveu l'establiment d'acords que poden permetre l'ús oficial d'altres llengües, entre les quals el català (vegeu <http://www.infoeuropa.org/catala/actualitat/doc/conclusions%20consell%20DOUE%20200605.pdf>, [consulta: juliol 2005]).

2. G. BRAGA i E. MONTI CIVELLI (ed.), *Linguistic problems and European unity*, Milà, Franco Angeli, 1982.

cant a la intercomprensió general i som lluny de l'escenari optimista. En tot cas, podríem considerar si estem plenament en el pessimista, o no del tot.

Dues lògiques complementàries o contraposades?

En la construcció lingüística de la UE hi podem distingir dues lògiques —o dos punts de vista— que es corresponen a grans trets amb els dos objectius complementaris que apuntava H. Kloss:

— La societat en general, els ciutadans, centren la seva atenció en *els efectes que té i que tindrà la integració europea sobre la diversitat lingüística existent*. És a dir, es demanen com es poden veure afectats les comunitats lingüístiques, les llengües i els mateixos parlants per les transformacions que comporta la integració gradual en un únic espai econòmic, polític i, en cert sentit, cultural.

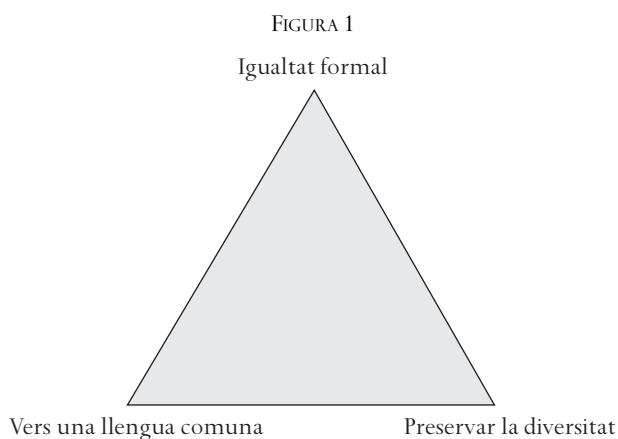
— Els dirigents polítics i econòmics, en canvi, semblen més interessats en *els inconvenients i les implicacions que comporta la diversitat lingüística europea per al procés d'integració*: quins condicionaments representa l'existència d'una multiplicitat d'idiomes a l'hora d'articular els diferents països en un mateix àmbit econòmic i un mateix marc polític.

Segons la meua opinió, aquesta segona lògica és la que predomina, i la política europea es podria resumir amb la frase «integració tot i el multilingüisme», deixant de banda la lògica dels ciutadans —que a tot estirar s'ha fet sentir, ocasionalment, en el Parlament Europeu, i que al seu torn es pot resumir així: el multilingüisme equitatiu és la condició d'una integració satisfactòria des d'un punt de vista democràtic.

En efecte, com veurem, en la política lingüística europea es fan especialment visibles les tres dimensions de l'anomenat «dèficit democràtic»: les mancances de la subsidiarietat —no es respecten les funcions locals de les llengües subestats—, les limitacions de la constitucionalitat —ja hem vist com ha arribat a costar introduir un esment genèric i subordinat a les llengües oficials no estatals— i la poca evidència del rendiment de comptes (*accountability*) —la fragmentació i la dissolució de la política lingüística europea fan extraordinàriament difícil percebre'n l'abast i els efectes. Tant és així que podem afirmar que no hi ha una autèntica política lingüística de la Unió Europea, sistemàtica, global i explícita. La proclamació que la UE respecta la diversitat lingüística no deixa de ser una declaració d'intencions retòrica, amb dubtosos efectes pràctics, que la Unió no s'encarrega de comprovar i avaluar.

Tres posicions principals davant la diversitat lingüística europea

Un polític canadenc, Alan Patten,³ considera que les posicions entorn de la diversitat lingüística europea es poden agrupar en tres grans apartats, que serien com els vèrtexs d'un triangle (fig. 1):

Una posició és la defensa de la *igualtat formal* entre totes les llengües (*equality of recognition*). Segons aquest punt de vista, la igualtat formal és necessària per a respectar els ciutadans que no dominen (encara) les llengües més difoses i tractar-los de manera justa. Només així la Unió Europea pot oferir una imatge equitativa, sense exclusions ni subordinacions entre els parlants per raó de la llengua. La igualtat formal evita que els membres dels grups lingüístics menys nombrosos perdin confiança en la utilitat de les seves llengües, veegin erosionada l'autoestima i puguin veure's empesos a decidir no transmetre aquestes llengües a les noves generacions. Facilita, per tant, la consolidació de totes les llengües i justifica la seva reproducció social. Es tracta, a més, d'un principi que podria fer-se extensiu a moltes llengües europees, i no sols a les llengües oficials d'un estat membre. Subratllem, doncs, que la igualtat formal entre les llengües és entesa com el punt de partida des del qual s'avança cap a la integració europea.

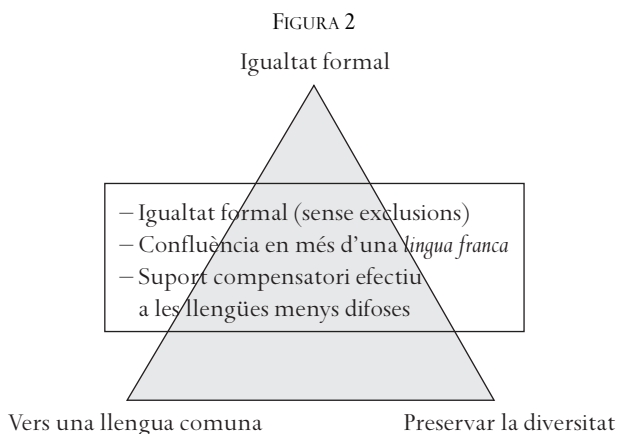
3. Alan PATTEN, *Language and European citizenship*, Graduate School for European and International Studies, <<http://www.rdg.ac.uk/EIS/research/tser/papers/Patten.htm>> (consulta: 2001). Una versió actualitzada del treball s'inclou a R. MARTÍNEZ i C. FONT (ed.), *European cultural diversity. Reading texts*, Barcelona, UOC, 2004.

En un segon vèrtex, hi ha la posició que sosté que és necessari i desitjable convergir ràpidament cap a una llengua comuna de tots els europeus (*language harmonization*). Segons aquesta tesi, l'adopció d'una llengua comuna facilitaria la mobilitat social, permetria superar barreres al lliure moviment de béns o serveis, persones i capitals, i evitaria l'aïllament de les petites comunitats lingüístiques. Una llengua comuna faria possible un espai públic europeu de deliberació i debat democràtic,⁴ sense el qual és difícil que Europa es cohesioni políticament. Només així es podria arribar a consolidar una identitat política comuna entre tots els europeus. D'altra banda, una llengua comuna permetria augmentar l'eficiència i reduir els costos de funcionament de les institucions europees en proporcions molt elevades. Fixem-nos que en aquest cas, a diferència de l'anterior, la igualtat entre els ciutadans seria un objectiu, un punt d'arribada, que justificaria l'expansió d'una llengua en detriment de les altres.

Finalment, hi ha la posició que considera que cal *preservar la diversitat lingüística* i evitar tant sí com no que es vegi erosionada (*language maintenance*). Des d'aquest punt de vista, no és suficient garantir la igualtat formal entre les llengües: la seva supervivència no queda assegurada amb la igualtat formal. La política lingüística europea s'hauria de comprometre a assegurar la igualtat de fet entre totes les llengües i garantir-ne la supervivència, propiciant si cal amb mesures compensatòries la recuperació de les que han perdut vitalitat. L'objectiu en aquest cas és recuperar la igualtat de fet entre totes les llengües, sense considerar si aquesta política és assumible o sostenible econòmicament.

En efecte, si hem de valorar en conjunt aquestes tres posicions —que en la realitat no presenten formulacions tan extremes i simples— podem reconèixer que reconstruir i mantenir tota la diversitat lingüística europea pot ser un objectiu inassolible; ara bé, promoure la confluència en una única llengua comuna és un objectiu difícilment justificable i que no seria fàcilment acceptat per molts de ciutadans europeus. La igualtat formal sembla que és, en efecte, la condició mínima inexcusable en el procés d'integració europea, encara que no garanteixi la persistència de totes les llengües ni la consolidació d'una llengua comuna. Sembla imaginable, doncs, una síntesi de les tres posicions (fig. 2):

4. Dieter Grimm i Jürgen Habermas van sostenir fa anys un debat entorn de la necessitat d'una llengua comuna per a aconseguir un espai públic europeu. Vegeu Dieter GRIMM, «Does Europe need a constitution?», *European Law Journal*, núm. 1, p. 282-302; i Jürgen HABERMAS, «Remarks on Dieter Grimm's "Does Europe need a constitution?"», *European Law Journal*, núm. 1 (1995), p. 303-307.

Una política europea que ofereixi garanties d'igualtat formal, sense exclusions, al màxim de llengües —a totes, si és possible—; que promogui el poliglotisme dels ciutadans i la confluència gradual en unes quantes llengües àmpliament conegudes, les quals assumeixin progressivament funcions de *lingua franca* en algunes àrees territorials o en el conjunt d'Europa; però que s'acompanyi també d'un suport especial, compensatori o reequilibrador, a les llengües menys difoses, siguin oficials o no d'un estat membre, podríem considerar que és una política òptima, raonable i possible. No una política purament ideal. És així, però, la política lingüística europea?

Com ha subratllat fa poc Antoni Milian,⁵ la igualtat entre les llengües europees —encara que a voltes sigui proclamada emfàticament—⁶ no és més que un mite. S'hi pot percebre clarament una jerarquitització:

1. En primer terme, les llengües oficials i de treball, que han passat d'onze a vint amb l'ampliació (taula 1).

5. *La igualtat de les llengües a les institucions de la Unió Europea, mite o realitat?*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 2003.

6. Vegeu, per exemple, aquest passatge de la Decisió núm. 1934/2000/EC del Parlament Europeu i el Consell, del 17 de juliol de 2000, sobre l'Any Europeu de les Llengües: «Totes les llengües europees, en la seva forma oral i escrita, són iguals en valor i dignitat des del punt de vista cultural i formen una part integral de les cultures i de la civilització europees.» (Ref. 300D1934, *Official Journal*, L 232, 14/09/2000, p. 1-5).

TAULA 1
*Els nous estats membres (població aproximada) i les seves llengües més representatives
 (percentatge aproximat; en negreta, les oficials)*⁷

Polònia (38,7 M)	polonès (98 %)
Hongria (10,2 M)	hongarès (97 %)
Txèquia (10,2 M)	txec (95 %)
Eslovàquia (5,4 M)	eslovac (85 %) [hongarès (10 %), etc.]
Lituània (3,5 M)	lituà (80 %) [polonès (8 %), etc.]
Letònia (2,4 M)	letó (52 %) [rus (30 %), etc.]
Eslovènia (2 M)	eslovè (90 %)
Estònia (1,4 M)	estonià (62 %) [rus (30 %), etc.]
Xipre (0,8 M)	grec (84 %) [turc (13 %)?]
Malta (0,4 M)	maltès (83 %) i anglès

2. L'irlandès, que com a llengua de tractat gaudeix d'una quasi oficialitat.
3. El luxemburguès, que participa en els programes lingüístics de la UE encara que no sigui oficial de la Unió (Luxemburg no ho ha sol·licitat).
4. El català, que es pot considerar que va aconseguir un cert reconeixement amb la Resolució 1235/90 del Parlament Europeu.⁸
5. Les altres llengües que disposen d'oficialitat en una part del territori d'un estat membre (com el gallec o el basc, a l'Estat espanyol).
6. Les llengües regionals o minoritàries no oficials.
7. Les llengües dels immigrants.

7. Observem que, excepte Polònia, els nous estats membres tenen una població inferior a la de l'àrea lingüística catalana, i que sols els tres primers idiomes oficials compten amb més parlants que la llengua catalana.

8. Aquesta resolució proposava al Consell i la Comissió que el català tingués accés a la publicació dels tractats i dels textos fonamentals de les Comunitats; a la difusió de la informació pública relativa a les institucions europees per tots els mitjans de comunicació; als programes elaborats per la Comissió per a l'aprenentatge i el perfeccionament de les llengües europees; a les relacions orals i escrites amb el públic a l'oficina o les oficines de la Comissió de les Comunitats Europees a les comunitats autònomes en qüestió. Moltes d'aquestes propostes no s'han tingut en compte, especialment la més important: l'accés del català als programes lingüístics europeus.

Les tres dimensions de la política lingüística europea

Si volem analitzar l'abast de la política lingüística de la UE, convé que centrem l'atenció en tres aspectes diferenciables:

- a) El *règim lingüístic* de les institucions —i dels altres organismes. És a dir, quines són les llengües oficials i de treball.
- b) La participació de les diverses llengües en els *programes i accions sectorials* de la UE.
- c) Els *efectes del dret comunitari* sobre l'oficialitat territorial (amb una referència específica al cas del català).

El règim lingüístic

El Tractat pel qual s'institueix una Constitució per a Europa (TCE) no ha modificat significativament el règim lingüístic que estableixen els tractats anteriors.

Així, les llengües que disposen de *versió autèntica* dels tractats —i de la legislació europea— i en les quals resta garantida la seguretat jurídica dels ciutadans que les parlen eren especificades per l'article 314 del Tractat de la CE i ara ho són per l'article IV-448 del TCE, en termes equivalents. L'irlandès hi consta novament com a llengua de tractat, per més que no és (encara) oficial a la UE.⁹

Pel que fa a les *llengües en què els ciutadans poden adreçar-se a les institucions* europees i en què poden rebre'n resposta, punt que abans era objecte de l'article 21 del Tractat de la CE, ara són els articles I-10.2.d, II-101.4 i III-128 del TCE que s'hi refereixen en termes similars: les llengües que confereixen aquest dret són les que disposen de versió

9. La redacció actual és la següent:

«1. El present Tractat, redactat en un exemplar únic, en llengües alemanya, txeca, danesa, eslovaca, eslovena, espanyola, estoniana, finesa, francesa, grega, hongaresa, anglesa, irlandesa, italiana, letona, lituana, maltesa, neerlandesa, polonesa, portuguesa i sueca, els textos del qual en cada una d'estes llengües són igualment autèntics, serà depositat en els arxius del Govern de la República Italiana, que en remetrà una còpia autenticada a cada un dels governs dels altres Estats signataris.

»2. El present Tractat podrà així mateix traduir-se a qualsevol altra llengua que determinen els Estats membres entre aquelles que, de conformitat amb els seus ordenaments constitucionals, tinguen estatut de llengua oficial en la totalitat o en part del seu territori. L'Estat membre de què es tracte facilitarà una còpia certificada d'estes traduccions, que es depositarà en els arxius del Consell.»

Cal remarcar que, quan es va afegir l'apartat 2 d'aquest article, se'n va modificar el títol, que abans era «Textos autèntics» i va passar a ser «Textos autèntics i traduccions», perquè no hi hagués dubte que aquestes traduccions addicionals no tenien autenticitat jurídica.

autèntica dels tractats. La diferència —significativa, com després veurem— és que ara s'especifica amb més precisió quines són les institucions i els òrgans subjectes a aquest compromís de disponibilitat lingüística.¹⁰

La *regulació* del règim lingüístic, que el Tractat de la CE (art. 290) remetia a un reglament del Consell,¹¹ és remès ara per l'article III-433 al mateix organisme, en els mateixos termes (adopció per unanimitat i salvetat pel que fa al reglament que es doni a si mateix el Tribunal de Justícia).

Val la pena observar que ni els tractats anteriors ni l'actual TCE no estableixen cap llengua oficial i que, per tant, segons els tractats no hi ha diferències entre l'irlandès i les altres llengües esmentades.

El Reglament 1/1958 —que no ha sofert des de la promulgació cap altre canvi que l'addició de noves llengües a mesura que s'incorporaven nous estats membres—¹² desenvolupa el règim lingüístic de les institucions de la UE, excepte el Tribunal de Justícia, que té regulacions específiques,¹³ segons les quals l'irlandès (i altres llengües no oficials) pot ser usat en els procediments.

És interessant observar el *criteri d'oficialitat* que estableix el Reglament 1/1958 en l'exposició de motius del seu preàmbul: l'oficialitat a la UE deriva —literalment— de la condició de «llengües oficials en un o més Estats membres» que tenen les llengües dels tractats. Notem que en cap cas no s'esmenta el requisit d'oficialitat *en tot el territori* del respectiu estat membre. És cert que, per a garantir la seguretat jurídica dels ciutadans —que han de tenir accés a la legislació europea en una llengua per a

10. Abans eren el Parlament Europeu, la Comissió, el Consell, el Tribunal de Justícia, el Tribunal de Comptes i el Defensor del Poble. Ara són, concretament, el Parlament Europeu, el Consell Europeu, el Consell de Ministres, la Comissió Europea, el Tribunal de Justícia de la Unió Europea, el Banc Central Europeu, el Tribunal de Comptes, el Comitè de les Regions, el Comitè Econòmic i Social i el Defensor del Poble Europeu. S'entén, doncs, que els altres organismes europeus no estan subjectes a aquest compromís.

11. El Reglament 1/1958, del qual ens ocuparem tot seguit.

12. La darrera esmena (abans de l'esmentada a la nota 1) es va fer el 2003 (diari oficial de la UE del 23 de setembre de 2003).

13. Podeu consultar-ne la versió més recent a l'adreça <http://curia.eu.int/en/instit/txtdoc/fr/txtsenvigueur/txt5.pdf> (consulta: 2005). Les altres institucions sovint fan referència a l'ús de les llengües en les seves regles de procediment, però resten subjectes als mínims establerts pel Reglament 1/1958. El Reglament del Parlament Europeu (podeu consultar-ne la darrera versió del 2004 a l'adreça <http://www2.europarl.eu.int/omk/sipade2?PROG=RULES-EP&L=EN&REF=TOC> [consulta: 2005]), per exemple, admet l'ús ocasional de llengües no oficials a la UE i sotmet a la disponibilitat d'intèrprets fins al 2006 l'ús de totes les llengües oficials.

ells oficial—, és *suficient* que sigui oficial de la UE una llengua oficial en tot el territori de cada estat membre (seguretat jurídica amb el mínim nombre de llengües oficials). Aquesta podria ser la raó de no haver declarat l'irlandès oficial de la UE. Però l'oficialitat recent del maltès —encara que l'anglès també és oficial a Malta— trenca aquesta pressuposició que si una llengua oficial en tot el territori d'un estat és oficial de la UE, ja no ho pot ser cap altra llengua oficial en aquest estat.¹⁴

L'article 1 del Reglament 1/1958 és el que estableix quines són les *llengües oficials i de treball*, atribuint aquesta doble condició a totes les llengües de tractat, excepte l'irlandès.¹⁵ Els articles següents (2-7) detallen l'ús d'aquestes llengües en les publicacions oficials de les institucions i en les seves relacions amb els ciutadans, reservant-los la possibilitat de regular d'altra manera les modalitats d'ús intern (art. 6).

És especialment interessant per a nosaltres subratllar que l'article 8 especifica que «Pel que fa als Estats membres amb diverses llengües oficials, l'ús d'una llengua s'ha de regir, a petició de l'Estat interessat, segons les normes generals de la legislació de l'esmentat Estat». Aquesta previsió —que tampoc no fa cap restricció a llengües oficials en tot el territori del respectiu estat— donava peu a una petició d'ús oficial per a la llengua catalana (que tan sols recentment ha estat presentada per l'Estat espanyol, en uns termes poc precisos; caldrà veure també amb quina eficàcia la defensa).¹⁶

14. El Reglament del Consell núm. 930/2004, de l'1 de maig, que ajorna la plena oficialitat del maltès, per manca de traductors qualificats, demostra també que el Consell és sensible a la petició d'un estat membre d'atorgar un tractament específic a alguna llengua oficial.

15. El Govern irlandès, però, ja ha demanat la inclusió de l'irlandès entre les llengües oficials i de treball.

16. Aquesta petició, que la premsa ha anomenat «memoràndum», és consultable a l'adreça [http://www.es-ue.org/Documents/MemorandumLenguasCCAA10%C2%BA\(DEFINITIVA\)ES10dic04.DOC](http://www.es-ue.org/Documents/MemorandumLenguasCCAA10%C2%BA(DEFINITIVA)ES10dic04.DOC) (consulta: abril 2005). Cal remarcar que no és una demanda d'oficialitat completa, com la que ha fet el Govern irlandès, sinó que es limita a reclamar un estatus semblant al que té actualment l'irlandès:

«El uso indistinto por los ciudadanos de cualquiera de las lenguas que tienen carácter oficial en España, en sus comunicaciones escritas con las instituciones (Parlamento Europeo, Consejo, Comisión, Tribunal de Justicia, salvo para las comunicaciones relacionadas con el ejercicio de la función jurisdiccional, y Tribunal de Cuentas) y órganos consultivos de la Unión (Comité de las Regiones y Comité Económico y Social), así como con el Defensor del Pueblo.

»— La facultad de utilizar dichas lenguas, previa petición formulada con antelación razonable, en las intervenciones orales (interpretación pasiva) en las sesiones plenarios del Parlamento Europeo y del Comité de las Regiones y, en su caso, en las sesiones ministeriales formales del Consejo (en particular cuando forme parte de la delegación española un representante de las Comunidades Autónomas).

»— La publicación oficial en tales lenguas de los textos legales finales adoptados por procedimiento de codecisión entre el Parlamento Europeo y el Consejo.

En el *funcionament real* de les institucions i els organismes de la UE, la identificació que fa el Reglament núm. 1 entre llengües oficials i llengües de treball no es veu reflectida en absolut. Hi ha moltes llengües oficials que són rarament usades com a llengües de treball, en virtut de restriccions de dret i de fet.

D'una banda, el multilingüisme integral sols obliga les institucions europees en sentit estricte —les esmentades a la nota 9—, i no a tots els organismes i les agències europees. L'Oficina d'Harmonització del Mercat Interior, per exemple, sols usa cinc llengües oficials. Va ser precisament arran d'un litigi sobre l'ús lingüístic en aquesta agència, que el Tribunal Europeu de Primera Instància va aclarir que el Reglament 1/1958 és simplement un text legislatiu secundari (*an act of secondary law*), modificable per altres acords unànimes del Consell, i que no consagra cap principi d'igualtat entre les llengües.¹⁷ Aquesta sentència, doncs, obre la porta a la reducció de les llengües de treball als organismes que no estan obligats pels tractats a respectar la disponibilitat lingüística i permet que futures disposicions tractin les llengües oficials de manera desigual.

D'altra banda, la pràctica dels usos lingüístics de les institucions i els organismes europeus en general tendeix a consolidar l'hegemonia de fet de tres llengües internes de treball: l'anglès, el francès i, en menor mesura, l'alemany.¹⁸ Els documents externs de les institucions es fan en totes les llengües oficials només si són d'abast general; altrament, els mateixos reglaments de règim interior preveuen la reducció discrecional de les llengües internes de treball per raons operatives.

La tendència a reduir el nombre de llengües de treball es fonamenta en dos tipus d'arguments:

»El Gobierno español asumirá el coste presupuestario que se derive de la ejecución en la práctica de las modificaciones del régimen lingüístico que se solicitan.

»Además, el Gobierno español entiende que las lenguas citadas deben incorporarse plenamente al Programa Lingua de la Unión, en pie de igualdad con las otras lenguas europeas cuyo uso y enseñanza promueve actualmente el Programa, no todas ellas, por lo demás, reconocidas hoy con estatuto de lengua oficial en el seno de la Unión Europea.»

A l'hora de redactar aquest treball (abril del 2005), sembla que el Govern espanyol acceptaria que el català no fos una llengua oficial com les altres esmentades en el Reglament núm. 1, sinó que un reglament diferent li donés un reconeixement oficial de segon ordre.

17. Sentència del cas *Christina Kik vs. l'Oficina d'Harmonització del Mercat Interior*, *European Court reports 2001*, p. II-02235.

18. Segons l'opuscle *Translating for a multilingual community*, del Servei de Traducció de la Comissió Europea, del febrer del 2002, l'any 2001 les pàgines d'originals traduïts eren 1.268.255, el 56,8 % de les quals eren en anglès, el 29,8 % en francès, el 4,3 % en alemany i el 8,8 % en la resta de llengües oficials en conjunt (en castellà, l'1,6 %).

- a) Els costos elevats que representa el multilingüisme integral.
- b) Les dificultats operatives i logístiques dels processos de traducció.

Evidentment, l'ampliació recent de les llengües oficials a la UE encara confereix més força a aquests arguments. El càlcul dels parells de llengües de traducció (P) segons el nombre (n) de llengües oficials es fa amb la fórmula $P = n(n-1)$; per tant, si abans de l'ampliació les combinacions de les onze llengües oficials eren de cent deu parells, amb les vint llengües actuals les combinacions entre llengües en els dos sentits de traducció passen a ser de tres-cents vuitanta parells.

Els costos de traducció per ciutadà s'havien xifrat, abans de l'ampliació,¹⁹ en dos euros, i curiosament solen ser valorats de manera ambivalent: si es tracta de defensar el multilingüisme integral, s'argumenta que el cost per ciutadà és insignificant; en canvi, si es tracta de dificultar que altres llengües, com el català, puguin esdevenir oficials, hom diu que l'augment del nombre de llengües oficials seria econòmicament insostenible. Caldrà veure quina és la valoració econòmica que se'n fa a partir d'ara, que pot haver pujat bastant, i quines conclusions se n'extreuen.

Amb tot, si el règim de multilingüisme integral es fa difícilment sostenible, no és tan sols per raons econòmiques: al capdavant, si els pressupostos s'incrementen degudament, aquesta és una dificultat superable.

Els inconvenients operatius i logístics dels processos de traducció, en canvi, semblen més difícils de resoldre: els retards inevitables en l'elaboració de les traduccions, la manca de traductors capacitats en algun parell de llengües o la inexistència de terminologia fiable en tots els camps d'especialitat, l'enorme complexitat dels sistemes d'interpretació i, com a conseqüència de tot, la comprovació que hi ha traduccions finals poc fiables i divergents, que tanmateix són igualment autèntiques pel que fa als efectes jurídics. La inseguretat jurídica i les disquisicions interpretatives que se'n deriven semblen els problemes més difícils de superar. Ja ens hem referit (nota 14) a l'ajornament en l'aplicació de l'oficialitat del maltès, a causa precisament d'aquest tipus de dificultats.

Tot això fa pensar en la possibilitat que un futur règim lingüístic de la UE tendeixi a diferenciar més clarament la condició de llengua oficial i de llengua de treball, reconeixent obertament les desigualtats de la situació actual. L'ús de totes les llengües oficials es podria reduir a les funcions de representació democràtica —especialment les parlamentàries—, en els textos legals que han de garantir la seguretat jurí-

19. OJ C 219 E, 01/08/2000 (p. 129); els costos totals eren avaluats el 1999 en 685,9 milions d'euros, un 30 o 40 % del pressupost administratiu de la UE.

dica a tots els ciutadans i en les comunicacions d'aquests amb les institucions europees. En els altres casos, les llengües més difoses (l'anglès, el francès, l'alemany, i potser l'espanyol i el polonès) serien les úniques llengües de treball.

La reducció de costos i la simplificació que comportaria un règim lingüístic d'aquest tipus hauria de permetre ampliar el nombre actual de llengües oficials, donant-hi entrada en peu d'igualtat a llengües com la catalana, que tenen més parlants que moltes llengües d'estat. D'altra banda, l'avantatge que representaria per a les llengües més difoses el fet d'esdevenir llengües de treball —un avantatge que s'afegiria als que ja els proporciona el funcionament del mercat— hauria de ser equilibrat augmentant les mesures compensatòries per a les llengües menys difoses en els programes europeus, que ara són aplicades de manera excloent, com veurem tot seguit.

La participació en els programes i les accions sectorials de la CE

El règim lingüístic de les institucions i els organismes de la UE té una indubtable importància, tant pels efectes jurídics i pels condicionaments pràctics que se'n deriven, com per les implicacions que tenen per a la representació i la participació democràtiques en termes d'igualtat.

Tot i això, l'abast dels programes i les accions sectorials de la Comissió Europea —que és cada vegada més extens— incideix sobre la totalitat dels ciutadans i les seves implicacions lingüístiques en les activitats de la vida corrent és molt més gran. Això justifica que li dediquem una atenció de primer nivell, i que no deixem en segon terme aquest aspecte de la política lingüística europea.

La incidència lingüística d'alguns programes europeus que podem adduir com a exemples ens ajudarà a fer evident el que acabem de dir. Pensem, si no, en programes educatius com el Sòcrates —amb accions específiques com Lingua—, en programes culturals com Cultura 2000, polítiques audiovisuals com Media o per al món digital com eContent.

Resulta especialment negatiu, per tant, que una llengua com la catalana, usada en tots els nivells educatius i amb una important presència en la producció cultural, en el món mediàtic i a la xarxa Internet, continuï exclosa d'aquests programes, en contra del que havia recomanat el Parlament Europeu en la seva Resolució 1235/90. És inadmissible que el català encara no pugui participar en programes com els LINGUA o COMENIUS, en què per contra participen altres llengües europees no oficials de la UE, com l'irlandès o el luxemburguès, i fins i tot llengües de països ter-

cers (com els de l'EEE). L'exclusió resulta encara més escandalosa si es té en compte que aquests programes declaren la seva voluntat de prioritzar les llengües menys difoses en la concessió dels ajuts.

Aquesta exclusió arriba a vegades a justificar-se amb una espontaneïtat molt similar al cinisme, com és el cas del Pla d'Acció 2004-2006 per a l'aprenentatge de llengües i el multilingüisme,²⁰ que afirma en la nota 10:

La llista de llengües elegibles està definida per la Decisió com les llengües oficials de la UE més el luxemburguès i l'irlandès. *En general, tanmateix, les comunitats de llengua regional i minoritària no cerquen suport per a l'ensenyament de les seves llengües com a idiomes estrangers.* (El subratllat és nostre.)

L'exclusió en aquests programes de les llengües europees que no són oficials de la UE equival a tractar-les com a no europees i no té cap mena de justificació. En aquest cas no hi té cap aplicació el principi que, jurídicament, justifica la suficiència d'una llengua oficial per a tots els ciutadans de cada estat membre per a garantir la seguretat jurídica. Al contrari, precisament les llengües menys difoses són les que més necessiten el suport dels poders públics, que en aquest camp com en tants altres tenen la responsabilitat de corregir els desequilibris que genera el funcionament mecànic del mercat, i no pas d'accelerar-ne els efectes amb mesures que reforcin les llengües més expansives. Cal tenir en compte que totes les estimacions indiquen que l'anglès és precisament la llengua més beneficiada pels fons europeus destinats a l'aprenentatge d'idiomes, i que en canvi els costos més elevats d'aprenentatge i traducció solen recaure en els parlants de les llengües menys difoses. Així, doncs, aquests ciutadans europeus paguen dues o tres vegades el multilingüisme: es paguen l'aprenentatge de les llengües més difoses i la traducció dels productes culturals entre aquestes i les seves pròpies llengües, i a més financen el multilingüisme europeu perquè contribueixi a l'expansió de les llengües més difoses i exclouï les seves llengües dels fons comunitaris. Tot un exemple d'equitat democràtica.

20. Podeu consultar-lo a l'adreça http://europa.eu.int/comm/education/doc/official/keydoc/actlang/act_lang_en.pdf (consulta: juliol 2005).

Els efectes del dret comunitari sobre l'oficialitat territorial del català

El tercer aspecte de la política lingüística europea que volíem comentar es refereix als efectes de la legislació comunitària sobre l'ús de les llengües que, com el català, són oficials en el seu propi territori. Es tracta sens dubte de la part més desaparebuda de la política lingüística de la UE i per això mateix mereix una atenció destacada, ja que té conseqüències importants, com tractarem d'evidenciar.

Com veurem amb els exemples que adduirem, la defensa dels principis del mercat únic es fa sovint de manera innecessàriament lesiva per a l'oficialitat territorial de llengües com el català. Es tracta, doncs, de casos que evidencien la manca de respecte del principi de subsidiarietat, que obligaria a preservar l'eficàcia de la legislació subestatal, tant per part de la UE com per part de l'Estat espanyol. Aquest, però, com veurem, no tan sols no fa res per protegir les competències subestamentals, sinó que aprofita la legislació europea per a restringir l'ús oficial del català.

Cal recordar, a més, que segons el Tractat constitucional només el Comitè de Regions —i no la regió que es consideri afectada— tindrà la facultat de defensar la legislació subestatal davant dels tribunals europeus. Vegem-ho amb alguns exemples.²¹

Les normes de control metrològic són una competència de la Generalitat de Catalunya, però la Directiva europea 71/316 estableix que la documentació s'ha de presentar *en una llengua oficial* segons la legislació estatal corresponent. El Reial decret espanyol 597/1988 va obligar a fer-ho en castellà (tot i que hauria pogut admetre qualsevol de les llengües oficials). Arran del conflicte presentat per la Generalitat, la Sentència TC 236/1991 confirma la validesa del Reial decret i pretén salvar la situació dient que el ciutadà o la Generalitat s'ha de fer càrrec de traduir els documents si els originals són en llengua catalana. Es tracta, doncs, d'una manera d'invalidar l'oficialitat territorial del català prenent com a pretext la legislació europea.

El cas amb més repercussió pública, però, és el de l'etiquetatge dels productes de consum. La Directiva europea 79/112, de 1978, permetia etiquetar els productes alimentaris *en una llengua fàcilment entenedora* per al consumidor. Al final d'un llarg litigi entre el Govern espanyol i la Generalitat de Catalunya sobre les llengües de l'etiquetatge, la Sentència TC 147/1996 admeté que la Generalitat podia establir-hi l'ús de qualsevol de les llengües oficials, indistintament (català, castellà o totes dues). Poc

21. Els extrec de l'obra d'Antoni MILIAN, *La igualtat de les llengües a les institucions de la Unió Europea, mite o realitat?*, Barcelona, UAB, 2003.

després, però (oh, casualitat!), una nova directiva europea —la 97/4, del 1997— fixava²² que *només cada estat membre* podia establir quines llengües *oficials de la UE* s'han d'usar en l'etiquetatge. Així quedava exclosa una facultat legislativa reconeguda pel Tribunal Constitucional i fins i tot la possibilitat que una norma estatal estableixi l'etiquetatge en català, mentre aquesta llengua no sigui oficial de la UE.

Amb aquests precedents, cal estar en guàrdia respecte a futures mesures legislatives europees que puguin qüestionar aspectes vitals per a la continuïtat de la llengua catalana, com els ajuts públics compensatoris a la producció cultural catalana o als mitjans de comunicació en català, o les quotes de difusió radiotelevisiva o cinematogràfica en llengua catalana. És cert que la UE manté posicions favorables a la diversitat lingüística i cultural en el mercat, enfront de la desregulació que propugna l'OMC.²³ Qui ens assegura, però, que algun dia no aplicarà a aquest camp el mateix criteri que utilitza per a l'exclusió de les llengües que no són oficials de la UE dels programes culturals de la mateixa Unió? I una cosa semblant podríem dir del respecte, fins ara mantingut, del requisit de coneixement de la llengua catalana per a accedir a llocs de treball en què es consideri pertinent i necessari.

A manera de conclusió

En vista de totes aquestes consideracions i dels fets recents que han tingut lloc en la negociació de l'oficialitat de la llengua catalana a la UE, entenc que els nostres objectius són clars:

— Aconseguir una reforma del Reglament 1/1958 que estableixi l'oficialitat a la UE de les llengües que ja són oficials al seu territori (sigui aquest el territori de tot un estat o no), si són parlades per una població igual o superior a la d'algun estat membre (en aquests termes es pronuncià la Convenció Catalana, i la recent consecució de l'oficialitat per a la llengua irlandesa confirma que això és possible). És probable que això requereixi la inclusió del català entre les llengües de Tractat, tal com s'havia reclamat també en el seu moment des de les nostres institucions i la societat civil.

22. L'actual Directiva 2000/13 s'expressa en els mateixos termes.

23. L'article III-315.4 del Tractat pel qual s'estableix una Constitució per a Europa diu, per exemple: «El Consell es pronunciarà també per unanimitat per a la negociació i la celebració d'acords:

»a) en l'àmbit del comerç de servicis culturals i audiovisuals, quan estos acords puguin perjudicar la diversitat cultural i lingüística de la Unió».

— No acceptar com a vàlida, ni tan sols transitòriament, una situació com l'actual, que queda per sota de la condició de la llengua irlandesa abans del seu reconeixement oficial.

— Exigir del Govern espanyol, si realment és el nostre estat, que almenys aconseguixi la inclusió immediata del català en tots els programes europeus, igual com fa temps que ha aconseguit el luxemburguès, sense ser oficial de la UE.

— No oblidar la defensa de les competències lingüístiques subestats, en exercici de la subsidiarietat: sense competències legislatives suficients, no es pot garantir la continuïtat de la llengua catalana.

És important, a més, que aquests objectius siguin perseguits amb una acció generalitzada i persistent (i no fragmentària i intermitent, com fins ara) per part de les institucions i de la societat de llengua catalana. Cal aconseguir la màxima conjunció d'institucions polítiques (parlaments, governs, ajuntaments...), acadèmiques (IEC, Institut Joan Lluís Vives...) i associatives, amb un ampli suport social. La pressió s'ha de mantenir alhora davant de l'Estat, davant de la UE i davant dels altres estats membres.

Es tracta, òbviament, de mantenir present que hi ha un problema de dèficit democràtic pendent de resoldre: l'exclusió de milions d'uropeus de llengua catalana contradiu els principis democràtics més elementals. O és que només aconseguint la independència política —com Eslovàquia, Eslovènia, Estònia, Lituània o Letònia— es pot aconseguir la igualtat lingüística? És aquest el missatge que ens volen transmetre la UE i l'Estat espanyol?